

जिरेल

आदिवासी जनजाति अधिकार सम्बन्धी
संयुक्त राष्ट्र संघीय घोषणापत्र

INDIGENOUS
MEDIA FOUNDATION

महासभाकी,

- ☞ सर्यंक्त राष्ट्र संघीय बडापत्रते उद्देश्यताड सिद्धान्तओन थेमे राज्यओनगी थे बडापत्रच्योकराड वहन खिताफाप्च्याते सिन मानेखाबाते दायित्व पूरा खित्च्ये बातकिते लेमु नियतलेकी निर्देशित ओड्गीन,
- ☞ जेन्जिकराड ओड्च्या खोपरोडला जेन्जिकराड हिन सिर्च्या थेमे थे च्योकराड सम्मान डेता फाप्च्याते गाडे मि:ओनते अधिकारला डे:न्ला आदिवासी जनजातिड जेन गाडे मि:ओन च्योकराड दोक्पाईराड हिन सिरच्याते बात ठेन्गीन,
- ☞ मि:जातिते दोक्पोइराड सम्पदानाडदु फाप्च्याते सभ्यता थेमे संकृतिओनगिते विविधता थेमे सम्पन्नताला गाडे मिओनगी खित्च्याते बातलाड सहमति खिईन,
- ☞ राष्ट्रिय उत्पत्ति वा जातिगत धार्मिक, जातिय वा सांस्कृतिक भिन्नते आधारला मि:ओन वा मि:मि: ते उच्चताला आधारित वा थेते पुष्ठपोषण खित्च्याते सिद्धान्त, नीति थेमे प्रचलनओन जातिवादी , बैज्ञानिक रुपला गलत, कानुनी रुपला अवैध नैतिक रुपला निन्दनिय थेमे सामाजिक रुपला अन्याय ओड्च्ये खालीते दुक सिरच्याते बातला सहमति ओड्गीन,
- ☞ आदिवासी जनजाति ताड थेबेते अधिकार उपभोग खिताबेलाला कुनैखालगीते भेदभावदुकी मुक्त ओडाफाप्च्यो सिरच्याते बातला याड्राड सहमति ओड्गीन आदिवासी जनजाति जेन कारणगी अतिरिक्त थबेते थापथला, क्षेत्र थेमे संसाधनओन लाक्तु ओडाते उपनिवेशिकरण वा स्वामित्वहरणगी खित्सादु इतिहासमेकीराड अन्याय ओड्गीन पिडित ओताते थेमे दोक खासखाला खोप्पोड राजीखुशीकी थेबेते बिकास ओड्च्याते अधिकारदुकी थेबा बन्चित ओडातेला चिन्ता व्यक्त खिईन,

- ☞ आदिवासीओनगीते राजनितिक, आर्थिक एवं सामाजिक संरचना थेमे थेबेते सांस्कृतिक, आध्यात्मिक परम्परा, ईतिहास एवं दर्शन-खासखाला खोप्रोड साःसबी, क्षेत्र थेमे संशाधनओनलाक्तुते थेबेते अधिकारला सम्मान थेमे प्रवर्द्धन खिताफाप्च्याते अत्यावश्यकताला स्वीकार खिईन,
- ☞ राज्यओनताड ओडाते सन्धि, सम्भौता थेमे जेन रचनात्मक व्यवस्थाओनला घोषणा खाबाते आदिवासी जनजातिते अधिकारला सम्मान थेमे प्रवर्द्धन खिताफाप्च्याते अत्यावश्यकतालाड स्वीकार खिईन,
- ☞ आदिवासी जनजातिकी राजनितिक, आर्थिक, सामाजिक एवं सांस्कृतिक विकास लाईदु थमे जतासुकै ओत्सीनोड गाडे खालगीते भेदभाव एवं दमनला सिन्दाखिताला खोप्रोड्ला संगठित खिताला स्युबाते बातला स्वागत खिईन,
- ☞ आदिवासी जनजाति खोप्रोड्ला प्रभाव ओड्च्याते विकास थेमे खोप्रोड साःसबी, क्षेत्र थेमे संसाधनलागतुते नियन्त्रणदुकी खोप्रोड व्यवस्था, संस्कृति ताड परम्पराओनला कायम ज्वाबाला थेमे सशक्त ज्वाप्ला, दाक्पोन आकांक्षा एवं आवश्यकता अनुरुप दाक्पोन विकास प्रवर्द्धन खिताला सक्षम ओडगो सिरच्याते बातला विश्वस्त ओड्गीन,
- ☞ आदिवासीते ज्ञान, संस्कृति थेमे परम्परागत प्रचलनओनप्रतिते सम्मानलेकी दिगो समानुपातिक विकास थेमे वातावरणते उपयुक्त व्यवस्थापनला योगदान ओड्च्याते बातला स्वीकार खिईन,
- ☞ शान्ति, आर्थिक एवं सामाजिक प्रगति थेमे विकास, विश्वते राष्ट्र थेमे जनताओन किल्दु समभकारी एवं मैत्रीपूर्ण सम्बन्धे लाईदु आदिवासी जनजातिते साःसबी थेमे क्षेत्रओनदु असैनिकीकरण गी तेर्च्याते योगदानला जोड तेर्गिन,

- ☞ बालअधिकार अनुरुप खोप्पोड फिजाओनते पालनपोषण प्रशिक्षण, शिक्षा, थेमे कल्याणलाईदु साभा जिम्मेवारी वहन खित्च्याते सम्बन्धी आदिवासी परिवार थेमे समुदायओनते अधिकारला खासखाला स्वीकार खिईन,
- ☞ सन्धि, सम्भौता थेमे राज्यओन ताड आदिवासी जनजाति किल्दू ओडाते जेन रचनात्मक व्यवस्थाओनला घोषणा खाबाते अधिकारओन कोईकाई अवस्थाला अन्तराष्ट्रिय चासो, अभिरुचि, जिम्मेवारी थेमे चरित्रते ओडच्याते बातला विचार खिईन,
- ☞ सन्धि, सम्भौता थेमे जेन रचनात्मक व्यवस्था ताड थेबेकी प्रतिनिधित्व गर्ने सम्बन्ध आदिवासी थेमे राज्यओनकिल्दू सुदृढ साभेदारीते आधार हिन् सिरच्याते बातलाड विचार खिईन,
- ☞ संयुक्त राष्ट्रसङ्घीय बडापत्र, आर्थिक, सामाजिक तथा सांस्कृतिक अधिकारसम्बन्धी अन्तराष्ट्रिय अभिसन्धि ताड नागरिक थेमे राजनितिक अधिकारसम्बन्धी अन्तराष्ट्रिय अभिसन्धि एंव भिएना घोषणापत्र ताड कार्ययोजनाकी गाडे मि:ओनगी दाक्पोन राजनीतिक स्थितिबारे स्वतन्त्रतापुर्वक निर्णय खित्च्या ताड दाक्पोन आर्थिक, सामाजिक ताड सांस्कृतिक विकासते स्वतन्त्र रुपला चाल्ला आत्मनिर्णयते अधिकारते मौलिक महत्वप्रति सहमती आडच्या सिरच्याते बातला डेनीन,
- ☞ अन्तराष्ट्रिय कानून च्योकराड अभ्यास खाबाते आत्मनिर्णय सम्बन्धी अधिकारदुकी सुईदा मि:ओनला बन्वित खिताला दि घोषणापत्रते छ्याड् बातला प्रयोग खिता मुथेबो सिरच्याते बातला ध्यानला ज्यवाकिन,
- ☞ दि घोषणापत्रला आदिवासी जनजातिते अधिकारओनला बिन्दाते मान्यताकी न्याय, प्रजातन्त्र, मानवअधिकारप्रतिते सम्मान,

भेदभावहीनता थेमे असल नियतसम्बन्धी सिद्धान्तओनला आधारित राज्य थेमे आदिवासी जनजातिकिल्दू विद्यमान सौहादपूर्ण थेमे सहयोगी सम्बन्धला अभिवृद्धि खित्च्याते बातला विश्वस्त ओङ्गीन्,

- ☞ राज्यते गाडे दायित्वओन अन्तराष्ट्रिय कानूनी दस्तावेजओ, खासखाला मानवअधिकारसम्बन्धी कानूनी दस्तावेज अन्तरगत आदिवासी जनजातिला लाथू ओङ्च्याते हिन्देकी थेला सम्बन्धित मि:ओनते परामर्श थेमे सहयोगला पालना खिताला थेमे प्रभावकारी रुपला कार्यान्वयनला राज्यओनला प्रोत्साहित खिईन्,
- ☞ आदिवासी जनजातिते अधिकारते प्रवर्द्धन थेमे संरक्षणला संयुक्त राष्ट्रसंघगी महत्वपूर्ण थेमे अनवरत भूमिका निर्वाह खिताफाप्च्याते बातला जोड तेर्गिन्,
- ☞ आदिवासी जनजातिते अधिकार थेमे स्वतन्त्रतालाई मान्यता प्रदान, प्रवर्द्धन थेमे संरक्षण खिताला ताड थे फेरोला संयुक्त राष्ट्रसंघिय प्रणालीते सान्दर्भिक क्रियाकलापओनते विकास लाईदू दि घोषणापत्र थप महत्वपूर्ण कदम हिन सिरूच्याते बातला विश्वास खिईन्,
- ☞ आदिवासी मि:ओन भेदभाव मेडाखाला अन्तराष्ट्रिय कानून छ्वापेई मान्यता बिन्दाते गाडे मानवअधिकारओनते भेदभाव मेतालाराड हकदार होत् थेमे आवासी जनजातिताड खोपोडते अस्तित्व, कल्याण थेमे मि:रुपला पूर्ण विकसित ओडा लाईदू अपरिहार्य सामूहिक अधिकारओन होत सिरूच्याते बातला स्वीकार खिईन् थेमे थेप्रति पुन:सहमति तेर्गिन्,
- ☞ आदिवासी जनजातिते स्थिति क्षेत्रक्षेत्रला थेमे राष्ट्रराष्ट्रला फरक ओताते ताड राष्ट्रिय थेमे क्षेत्रिय विशेषता थेमे विभिन्न ऐतिहासिक थेमे सांस्कृतिक पृष्ठभूमिला ध्यानला ज्वाबा फाप्च्याते बातलाड स्वीकार खिईन्,

☞ साभेदारी ताड आपसी सम्मानला भावना अनुरूप अनुशरण खिताफाच्याते उपलब्धिते मापदण्डते रुपला दूरू आदिवासी जनजातिते अधिकारसम्बन्धी संयुक्त राष्ट्रसंघिय घोषणापत्रला संवेदनशीलता साथ घोषणा खाबाओत :

धारा १

आदिवासी जनजातिताड सामुहिक रुपला वा मेराईकामा संयुक्त राष्ट्रसङ्घीय बडापत्र, मिःअधिकार सम्बन्धी विश्वव्यापी घोषणापत्र ताड अर्नाष्ट्रिय मिःअधिकार कानुनगी स्वीकार खाबा अनुसारते गाडे मिःअधिकार थेमे मौलिक स्वतन्त्रताते गाडे उपभोग खित्च्याते अधिकार ओत् ।

धारा २

आदिवासी जनजाति थेमे मिःओनताड जेन मिः थेमे मिःओन च्योकराड स्वतन्त्र ताड समान ओत थेमे दाक्पोन अधिकार, खासखाला थेबेते मौलिक उत्पती थेमे पहिचानला आधारित अधिकारओनगिते उपभोग खित्च्ये क्रमला जुनसुकै खालगीते भेदभावदुकी छुटकारा डेट्च्याते अधिकार ज्य्वाक्यो ।

धारा ३

आदिवासी जनजातिताड आत्मनिर्णयते अधिकार ओत् । थे अधिकारगी कारण थेबेकी खोप्रोड राजनितिक स्थितिबारेला स्वतन्त्र रुपला निर्णय खित्च्याते खिओ थेमे आर्थिक, सामाजिक थेमे साँस्कृतिक विकास बारेला छोल्च्याते खिओ ।

धारा ४

आदिवासी जनजातिताड खोप्रोडते आत्मनिर्णयसम्बन्धी अधिकार उपभोग खित्जीन खोप्रोड नाड्दू थेमे स्थानिय मामिलाताड सम्बन्धित बातओन एंव दाक्पोन स्वायत्त लाओनला लगानी खित्च्याते ताड माध्यमओन बारेला स्वायत्त ओड्च्याते वा स्वशासनते अधिकार ओड्गो ।

धारा ५

आदिवासी जनजातिताड खोप्रोड पेथक राजनितिक, कानूनी, आर्थिक, सामाजिक थेमे साँस्कृतिक व्यवस्थाला कायम ज्यवाच्याते थेमे सबल जोच्याते अभिकार ओत सासिन थेबेकी चाहना ज्याक्सुड सासिन राज्यते राजनितिक, आर्थिक, सामाजिक तथा साँस्कृतिक क्रियाकलापला पूर्ण रुपला सहभागी ओड्च्याते अधिकारोड ओत् ।

धारा ६

गाडे आदिवासी मिःओनताड राष्ट्रियताते अधिकार ओत ।

धारा ७

१. आदिवासी मिःओनताड सोन्दा डेट्याते, जिउधन थेमे मानसिक अखण्डता, स्वतन्त्रता थेमे खोप्रोड सुरक्षाते अधिकार ओत् ।
२. आदिवासी जनजातिताड जेन मिःओनताड ओडाच्याकराड पृथक मिःओन रुपला स्वतन्त्रता, शान्ति थेमे सुरक्षाकी सोन्दाडेट्याते सामुहिक अधिकार ओत थेमे थेबेते जातिसेत्त्या वा थेबे समुदायते फिजाओनला जबरजस्ती जेन समुदायदू खेच्याते च्योकते किसिमते हिंसा ओडा मेड्गो ।

धारा ८

१. आदिवासी जनजाति थेमे थेबे मिःओनला जबरजस्ती विलयन मेड्च्या वा थेबेते साँस्कृति सिःन्दा मिखिच्याते अधिकार ओत ।
२. राज्यओनगी दि बातओन मेड्च्याखाला क्षेतिपूर्ति लाईदू सिराच्योक संयन्त्र उपलब्ध खिओत्

(क) पृथक मिःओन रुपला थेबाला खोप्रोड अखण्डता वा खोप्रोड साँस्कृतिक मूल्य वा जातिय पहिचानदुकी बन्चित खित्याते उद्देश्य ओताते वा थेला प्रभाव ओड्च्याते खईदा लाः

- (ख) दाक्पोन साःसबी, सेरोफेरो वा संसाधनओनला थेबेते स्वामित्व हरण खित्च्याते वा थेला प्रभाव ओड्च्याते खईदा लाः,
- (ग) थेबेते अधिकारओनला खईदा अधिकार उल्लङ्घन खित्च्याते वा अवमल्यन खित्च्याते उद्देश्य ओताते वा थेला प्रभाव ओड्च्याते खईदा स्वरुपते जबरजस्ती सामुहिक बसाई सराई,
- (घ) खईदा स्वरुपते बलपूर्वक विलयन वा एकिकरणते लाः
- (ङ) थेबेबिरुद्ध लक्षित खाला जातिगत वा जातिय भेदभाव प्रवर्द्धन खिताला वा रोक्वाला तयार खाबाते खईदा स्वरुपते प्रचारबाजी ।

धारा ९

आदिवासी जनजाति थेमे थेबा सम्बन्धित सम्बद्ध समुदाय वा राष्ट्रते परम्परा थेमे प्रचलन अनुसार खईदा आदिवासी समुदाय वा राष्ट्रताड आबद्ध ओडा डेट्च्याते अधिकार ओत । दोक्ते अधिकार उपभोग खित्जिन जुनसुकै खालीते भेदभाव सिर्जना ओडा मेड्गो ।

धारा १०

आदिवासी जनजातिला थेबेते साःसबी वा सेरोफेरोदुकी जबरजस्ती मुउरो । सम्बन्धित आदिवासी जनजाति स्वतन्त्र, पूर्व थेमे सूचित मन्जुरीबिना थेमे न्यायिक एंव उचित क्षतिपूर्ति तेराला सहमति ताड सम्भव ओडसिन ग्युर्च्याते विकल्प मेतासाक पुनस्थापना मिखिओत ।

१. आदिवासी जनजातिताड थेबेते खोप्रोड साँस्कृतिक परम्परा ताड प्रचलनओन मानेखिताला, थेमे थेला पुनःजीवन्त जोच्याते अधिकार ओत । दिला पुरातात्विक थेमे ऐतिहासिक स्थल, कलाकृति, नमुना, उत्सव प्रविधी थेमे दृश्य एंव प्रस्तुती कला ताड साहित्य च्योकते

थेबेते सँस्कृतिते थोङ्गीते, थरिङ्ते थेमे ओङ्च्याते स्वरुपला कायम ज्यूवाच्याते, संरक्षण खित्च्याते थेमे विकास खित्च्याते अधिकार ओत ।

- थेबेते स्वतन्त्र, थोङ्लामेकी सूचित स्वीकृतिबिना वा थेबेते कानून, परम्परा थेमे प्रचलनओनगीते उल्लंघन ओङ्च्याखाकिन लाबाते थेबेते साँस्कृतिक, बौद्धिक, धार्मिक थेमे आध्यात्मिक सम्पत्तिओनते सम्बन्धला प्रभावकारी संयन्त्रओन आदिवासी जनजातिताड सहकार्यला तयार खाबाते प्रत्यवस्थापना समेत ते माध्यमदूकी राज्यओनगी त्रुटिपूर्ति उपलब्ध खिओत ।

धारा १२

- आदिवासी जनजातिताड थेबेते खोप्रोड आध्यात्मिक थेमे धार्मिक परम्परा, प्रचलन ताड उत्सवओन प्रदर्शन खित्च्याते, मानेखित्च्याते, थेते विकास खित्च्याते थेमे लोप्याते अधिकार, दाक्पोन धार्मिक थेमे साँस्कृतिक स्थलओनते सम्भार खित्च्याते, संरक्षण खित्च्याते थेमे थे स्थलओनदू एकान्त पहुँच डेट्याते अधिकार, दाक्पोन परम्पारगत चिजओनते प्रयोग थेमे थेला नियन्त्रण खित्च्याते अधिकार, थेमे मिः अवशेषओन दाक्पोन देश ग्यूरा डेट्याते अधिकार ओत ।
- सम्बन्धित आदिवासी जनजातिओनते सहकार्यला जोबाते स्वच्छ, पारदर्शी थेमे प्रभावकारी संयन्त्रओनते माध्यमदूकी राज्यओनगी थेबेते स्वामित्वला ओताते आनुष्ठानिक चिजबिज थमे मिः अवशेषआनला आदिवासी जनजातिओनगीते पहुँच डेट् ज्यूताला वा थे चिजबिज ग्यूरा थुप्याते व्यवस्था छोल्लो ।

धारा १३

- आदिवासी जनजातिला थेबेते खोप्रोड ईतिहास, भाषा, मौलिक परम्परा, दर्शन, लेखन प्रणाली थेमे साहित्यओनला पुनर्जिवित खित्च्याते, प्रयोग खित्च्याते भावी पुस्ताला हस्तान्तरण खित्च्याते थेमे

समुदाय, स्थान ताड मिःओनते खोप्रोड मिनला ज्यूवाच्याते ताड थेला कायम ज्यूवाच्याते अधिकार ओत ।

२. दि अधिकार संरक्षित ओडाते बात सुनिश्चित खित्वाते थेमे गोसुड सासिन भाषा अनुवाद वा जेन कानूनी उपयुक्त माध्यमते व्यवस्था खाला आदिवासी जनजातिकी राजनितिक, कानूनी थेमे प्रशासनिक कारबाहि खोबा थुप्सित थेमे खोसित सिरच्याते बात सुनिश्चित खिताला राज्यओनगी प्रभावकारी उपाय अवलम्बन खिओत ।

धारा १४

१. आदिवासी जनजातिताड पठनपाठनते खोप्रोड साँस्कृतिक पद्धतिओनताड उपयुक्त ओड्याखाला खोप्रोड भाषाला शिक्षा उपलब्ध खित्वाते खोप्रोड शिक्षण प्रणाली ताड संस्थाओनगीते स्थापना थेमे थेते नियन्त्रण खित्वाते अधिकार ओत ।
२. आदिवासी मिःओन, खासखाला फिजाओनताड खईदा भेदभाव मिखिता खाला राज्यते शिक्षाते गाडे तहताड स्वरुपला अधिकार ओत ।
३. आदिवासी मिःओन, खासखाला खोप्राड समुदायभन्दा फिला जीवनयापन खईन ओताते लगायत फिजाओन लाईदू सम्भव आडासाक थेबेते खोप्रोड साँस्कृतिला खोप्रोड भाषाला तेच्याते शिक्षाला पहुँच उपलब्ध खिताला राज्यओनगी आदिवासी जनजातिताड सहकार्य खाला प्रभावकारी उपाय अवलम्बन खिओत ।

धारा १५

१. आदिवासी जनजातिताड थेबेते खोप्रोड साँस्कृति, परम्परा, ईतिहास थेमे आकाङ्क्षाआनगीते सम्मान थेमे विविधतासम्बन्धी अधिकार ओत, थेमे शिक्षा ताड सार्वजनिक सूचनाला उपयुक्त रुपला प्रतिविम्बित ओडुगो ।

२. राज्यओनगी पूर्वाग्रहविरुद्ध संघर्ष खिताला ताड उन्मुलन खिताला थेमे आदिवासी जनजातिताड समाजते जेन गाडे वर्गओन किल्दू सहिष्णुता, समभकारी थेमे सुसम्बन्ध प्रवर्द्धन खिताला सम्बन्धित आदिवासी जनजातिताड परामर्श थेमे सहयोगला प्रभावकारी उपायओन अवलम्बन खिओत ।

धारा १६

१. आदिवासी जनजातिताड थेबेते खोपोड भाषाला खोपोड सञ्चारमाध्यम स्थापना खित्वाते ताड खईदा भेदभाव मेताखाला गाडेखालगीते गैरआदिवासीकी संचालित सञ्चारमाध्यमला पहच प्राप्त खित्वाते अधिकार ओत ।
२. राज्यओनगी सरकारी सञ्चारमाध्यमला उचित ओड्च्याजिक आदिवासी साँस्कृतिक विविधता प्रतिविम्बित ओड्सीत सिर्च्याते बातकीते सुनिश्चित खिताला प्रभावकारी उपाय अवलम्बन खिओत । राज्यओनगी अभिव्यक्तिते गाडे स्वतन्त्रताते सुनिश्चितता प्रति खईदा पूर्वाग्रह मोज्यवोबा खाला आदिवासी साँस्कृतिक विविधताला पन्याप्त ओड्च्या खाला प्रतिविम्बित खिताला निजी स्वामित्वला ओताते सञ्चारमाध्यमला प्रोत्साहित खिताफाप्यो ।

धारा १७

१. आदिवासी जनजाति थेमे मिःओनताड लागू ओड्च्याते अन्तराष्ट्रीय थेमे राष्ट्रिय श्रम कानून अन्तरगत व्यवस्था खाबाते गाडे अधिकारओनते गाडे उपभोग खित्वाते अधिकार ओत ।
२. राज्यओनगी आदिवासी फिजाओनते विशेष जोखिमते अवस्था ताड थेबेते सशक्तीकरण लाईदू शिक्षाते महत्वला ध्यानला ज्यवाकिन थेबाला आर्थिक शोषणदूकी थेमे जाखिम ओडा थुच्याते वा फिजाओनते शिक्षाला दखल ओडा थुच्याते वा फिजाओनते स्वास्थ्य

वा शारिरिक, मानसिक, आध्यात्मिक, नैतिक वा सामाजिक विकासला हानिकारक ओडा थुज्याते खईदा लाःलेकी आदिवासीला संरक्षण खिताला जादिवासी जनजातिताड परामर्श थेमे सहयोगला विशिष्ट उपायओन अवलम्बन खिओत ।

३. आदिवासी मिःओनताड श्रम थेमे जेन बातकी अतिरिक्त रोजगारी वा तलबसम्बन्धी खईदा भेदभाव ओड्च्याते शर्तओन थेबाला लागू मेड्च्याते अधिकार ओत ।

धारा १८

आदिवासी जनजातिताड थेबेते खोपोड अधिकारला प्रभाव परे खित्याते विषयओनते निर्णय प्रक्रियाला खोपोड प्रक्रियाअनुरूप खोपोड्गी चालाते प्रतिनिधी छ्वापेई सहभागी ओड्च्या खोपोड मौलिक निर्णय खित्याते संस्थाओनला कायम ज्यूवाच्याते थेमे सृजना खित्याते अधिकार ओत ।

धारा १९

आदिवासी जनजातिला प्रभाव ओड्च्याते कानूनी वा प्रशासनिक उपायओन अवलम्बन वा कार्यान्वयन खिता भन्दा थोड्जला राज्यओनगी आदिवासी जनजातिते स्वतन्त्र , थोड्जलाराड सूचित मज्जुरी डेताला सम्बन्धित आदिवासी जनजातिते खोपोड प्रतिनिधीमूलक संस्था छ्वापेई थेबाताड लेमू नियतपूर्ण परामर्श ताड सहयोग लिनगो ।

धारा २०

१. आदिवासी जनजातिताड खोपोड राजनितिक, आर्थिक थेमे सामाजिक प्रणाली वा संस्थाओन कायम ज्यूवाच्याते थेमे थेते विकास खित्याते, जीविकोपार्जन ताड विकासते खोपोड माध्यमओनते उपभोगकीते सन्दर्भला सुरक्षित ओड्च्याते ताड खोपोडते गाडे परम्परागत एंव जेन आर्थिक क्रियाकलापओनला स्वतन्त्रतापूर्वक संलग्न ओड्च्याते अधिकार ओत ।

२. जीविकोपार्जन थेमे विकासते खोप्लोड साधनओनदूकी बन्चित आदिवासी जनजाति उचित ताड स्वच्छ त्रुति पूर्तिते हकदार ओत ।

धारा २१

१. आदिवासी जनजातिताड शिक्षा, रोजगारी, व्यवसायिक प्रशिक्षण थेमे पुनःप्रशिक्षण, देत्व्याते ठाउँ, सरसफाई, स्वास्थ्य थेमे सामाजिक सुरक्षाते क्षेत्र लगायतते खोप्लोड आर्थिक ताड सामाजिक अवस्थाला कुनै भेदभाव मेताखाला सुधार ओड्च्याते अधिकार ओत ।
२. राज्यओनगी थेबाला आर्थिक थेमे सामाजिक अवस्थाला नियमित सुधार सुनिश्चित खिता लाईदू प्रभावकारी उपाय ताड उपयुक्त ओड्सीन विशेष उपाय अवलम्बन खिओत । आदिवासी जेष्ठ नागरिक, फेम्बे मिः, स्यारास्यार्मू, फिजाओन थेमे अपाङ्गओनते अधिकार थेमे विशेष आवश्यकताओनला विशेष ध्यान तेर्गोत् ।

धारा २२

१. दि घोषणापत्रते कार्यान्वयन खित्जिन आदिवासी जेष्ठ नागरिक, फेम्बेमिः, स्यारास्यार्मू, फिजाओन थेमे अपाङ्गओनते अधिकार थेमे विशेष आवश्यकताओनला विशेष ध्यान तेर्गोत् ।
२. आदिवासी फेम्बेमिः थेमे फिजाओनगी पूर्ण संरक्षण उपभोग खित्सित सिर्च्याते बातला सुनिश्चित खिताला राज्यओनगी आदिवासी जनजातिताड सहकार्य खाला उपायओन अवलम्बन खिओत् थेमे गाडे खालगीते हिंसा ताड भेदभाव मेड्च्याते बातकीते प्रत्याभूति खिओत् ।

धारा २३

आदिवासी जनजातिताड विकास बारेला खोप्लोड अधिकार उपभोग खिता लाईदू प्राथमिकता थेमे रणनितिओन निर्धारण खित्च्याते थेमे तय खित्च्याते अधिकार ओत् । विशेषखाला आदिवासी जनजातिताड स्वास्थ्य आवास थेमे

खोप्रोडला प्रभावित जोईनओताते जेन आर्थिक थेमे सामाजिक कार्यक्रमओन तर्जुमा थेमे निर्धारण खिताला सक्रिय रुपला सहभागी ओड्च्याते ताड सम्भव ओडासाक थेबेते खोप्रोड संस्थादूकी थोक्ते कार्यक्रमओन सञ्चालन खित्च्याते अधिकार ओत् ।

धारा २४

१. आदिवासी जनजातिताड खोप्रोड परम्परागत मेःन थेमे मेःन च्यूक्ते वनस्पति, जनावर थेमे खनिजओनते संरक्षणलगायत स्वास्थ्यसम्बन्धी खोप्रोड परम्परागत प्रचलनओनला कायम ज्यूवाच्याते अधिकार ओत । आदिवासी मिःओनताड भेदभाव मेता खाला गाडे सामाजिक थेमे स्वास्थ्य सेवाओनला पहुँचते अधिकार ओत् ।
२. आदिवासी मिःओनताड प्राप्त खिता थुज्याते उत्कृष्ट शारिरिक थेमे मानसिक स्वास्थ्यस्तर उपभोग खित्च्याते समान अधिकार ओत । दि अधिकारगीते गाडे प्राप्तिते दिशाला प्रगति हासिल खित्च्याते दृष्टिकोणदूकी राज्यओनगी आवश्यक कदम पोत्वयो ।

धारा २५

आदिवासी जनजातिताड परम्परादूकीराड थेबेकी खोप्रोड स्वामित्वला ज्याक्पाते वा जेन किसिमलेकी कब्जा खाकिन प्रयोग खिइन वाबाते साःसबी, सेरोफेरो , छ्यू, ताड तटवर्तीय समुद्र थेमे जेन संसाधनताड थेबेते पृथक आध्यात्मिक सम्बन्धला कायम ज्यूवाच्याते थेमे सुदृढ जोच्याते थेमे दोक्ते सम्बन्धला भावी पुस्ताते खोप्रोड उत्तरदायित्व बहन खित्च्याते अधिकार ओत ।

धारा २६

१. आदिवासी जनजातिताड थेबेकी परम्परामेकीराड खोप्रोड स्वामित्वला ज्याक्पाते, कब्जा खाबाते वा जेन किसिमदूकी प्रयोग खिईन वाबाते वा डेट्किन सिन्दाते भूमि, क्षेत्र थेमे संसाधनओनते अधिकार ओत ।

२. आदिवासी जनजातिताड परम्परागत स्वामित्व वा जेन परम्परागत कब्जा वा प्रयोगते कारण थेबाताड ओताते थेमे थेबेकी जेन किसिमदूकी हासिल खाबाते भूमि क्षेत्र थेमे संसाधनओनगीते स्वामित्व डेट्च्याते थेमे थेते प्रयोग खित्च्याते, विकास खित्च्याते थेमे नियन्त्रण खित्च्याते अधिकार ओत ।
३. राज्यओनगी दि भूमि, क्षेत्र थेमे संसाधनओनला कानूनी मान्यता थेमे संरक्षण तेर्गोत् । थोक्ते मान्याता सम्बन्धित आदिवासी जनजातिते प्रचलन, परम्परा थेमे भूमि स्वामित्व प्रथाला ध्यानला ज्याक्ला प्रदान खिओत् ।

धारा २७

परम्परागत रुपलाराड स्वामित्वला देत्किन वाबाते वा जेन किसिमदूकी कब्जा वा प्रयोय खिईन वाबातेसमेत आदिवासी जनजातिते भूमि, क्षेत्र ताड संसाधनओनला थेबेते अधिकारला मान्यता प्रदान खिताला थेमे न्याय निरुपण खिताला राज्यओनगी सम्बन्धित आदिवासी जनजातिताड सहकार्य खाला थेबेते कानून, परम्परा, प्रचलन ताड भूमिस्वामित्व प्रणालीला उचित मान्यता तेर्गिन दोक्पोई स्वच्छ, स्वतन्त्र, निष्पक्ष, खुल्ला ताड पारदर्शी प्रक्रिया अवलम्बन खाला कार्यान्वयन खिओत । आदिवासी जनजातिताड दि प्रक्रियाला सहभागी ओड्च्याते अधिकार ओत ।

धारा २८

१. आदिवासी जनजातिताड थेबेकी परम्परागत रुपलाराड स्वामित्व डेताला वा जेनराड ढंगलेकी कब्जाला ज्यूवाकिन वाबाते वा प्रयोग खिईन वाबाते भूमि, क्षेत्र थेमे संसाधनओन खोपोड स्वतन्त्र, थोड्लाराड सूचित सहमति मिखित्ता खाकिन अधिग्रहण खासुड सानिन, ट्वासुड, कब्जा खासुड सानिन, प्रयोग खासुड सानिन वा नष्ट खासुड सानिन प्रत्यवस्थापनालगायतते माध्यमदूकी त्रुटि पूर्ति लिनडा डेट्च्याते अधिकार ओत ।

२. सम्बन्धित मि:ओनगी स्वतन्त्रतापूर्वक सहमति बिन्दे अवस्थाला बाहेक क्षतिपूर्ति समान गुणस्तर, आकारताड कानूनी हैसियतते भूमि, क्षेत्र थेमे संसाधनते रुपला वा वित्तिय क्षतिपूर्ति रुपला वा जेन उपयुक्त त्रुटिपूर्ति रुपला ओड्गो ।

धारा २९

१. आदिवासी जनजातिताड थेबेते वातावरण थेमे भूमि वा क्षेत्र संसाधनते उत्पादन क्षमताते संरक्षण थेमे सुरक्षण खित्च्याते अधिकार ओत् । दोक्ते संरक्षणते थेमे सुरक्षण लाईदू राष्ट्रकी भेदभाव मिखिखता खाला
२. आदिवासी जनजातिते स्वतन्त्र, थोड्लाराड बिन्दाते सुचना सहमती बिना थेबेते वा क्षेत्रला जोखिम युक्त पदार्थओनते भण्डारण वा विसर्जन मिखिखओ सिरच्याते बात सुनिश्चत दिखताला राज्यओनगी प्रभावकारी उपायओन अवलम्बन खिओत ।
३. थोक्ते पदार्थओनदूकी प्रभावित ओडाते आदिवासी जनजातिकी तयार थेमे कार्यान्वयन खाबा च्योकराड खाला आदिवासी जनजातिते स्वास्थ्यते अनुगमन खित्च्याते सुस्वास्थ्य कायम ज्यूवाच्याते थेमे पु:नस्वस्थ जोच्याते कार्यक्रमओन उचित रुपला कार्यान्वयन ओड्सित सिरच्याते बात सुनिश्चत खातालाड राज्यओनगी आवश्यकताअनुसार प्रभावकारी उपायओन अवलम्बन खिओत ।

धारा ३०

१. सान्दर्भिक रुपला सार्वजनिक हितकी दृष्टिदूकी उल्लेख्य खतरा मेतासम्म वा सम्बन्धित आदिवासी जनजातिकी स्वतन्त्रतापूर्वक सहमति बिन्दाते वा अनुरोध खाबाते अवस्थाला बाहेक आदिवासी जनजातिते भूमि वा क्षेत्रला सैनिक गतिविधि मिखिखओत ।

२. सैनिक गतिविधि लाईदू आदिवासी जनजातिते भूमि वा क्षेत्र प्रयोग खिता भन्दा थोडला राज्यओनगी उपयुक्त प्रक्रियाते माध्यमदूकी थेमे विशेष रुपला प्रतिनिधिमूलक संस्थाओनमार्फत सम्बन्धित आदिवासी जनजातिताड प्रभावकारी परामर्श खिओत ।

धारा ३१

१. आदिवासी जनजातिताड खोप्पोड साँस्कृतिक सम्पदा, परम्परागत ज्ञान थेमे परम्परागत साँस्कृतिक अभिव्यक्ति एवं दाक्पोन विज्ञान, प्रविधि थेमे साँस्कृतिक अतिरिक्त मानव थेमे आनुवंशिक संसाधन, बीउबिजन, मेन, जीवजन्तु एवं वानस्पतिक पम्पदासम्बन्धी ज्ञान, लोक परम्परा, साहित्य, नमूना, खेलकुद एवं परम्परागत चोमु थेमे दृश्य एवं प्रस्तुति कलाओनला कायम ज्यूवाच्याते, नियन्त्रण खित्च्याते, संरक्षण खित्च्याते थेमे विकास खित्च्याते अधिकार ओत । थेबाताड दोक्ते साँस्कृतिक सम्पदा, परम्परागत ज्ञान थेमे परम्परागत साँस्कृतिक अभिव्यक्तिओनला खोप्पोड बौद्धिक सम्पती कायम ज्यूवाच्याते, नियन्त्रण खित्च्याते, संरक्षण खित्च्याते थेमे विकास खित्च्याते अधिकारोड ओत ।
२. दि अधिकारओनते उपभोगला मान्यता प्रदान खिताला थेमे संरक्षण खिताला आदिवासी जनजातिताड सहकार्य खाला राज्यओनगी प्रभावकारी कदमओन ज्यूईओ ।

धारा ३२

१. आदिवासी जनजातिताड खोप्पोड साःसबी वा क्षेत्र वा जेन संसाधनओनते विकास वा प्रयोग लाईदू प्राथमिकता ताड रणनीतिओन निर्धारण खिताला थेमे तयार खित्च्याते अधिकार ओत ।
२. आदिवासी जनजातिते भूमि वा क्षेत्र वा जेन संसाधन विशेषखाला खनिज, जल वा जेनोड संसाधनते विकास, उपयोग वा शोषणताड

सम्बन्धितला प्रभावित जोच्याते खईदा आयोजना स्वीकृत खिताभन्दा थोड्ला राज्यओनगी आदिवासी जनजातिते स्वतन्त्र थेमे सूचित सहमति डेता लाईदू थेबेते खोप्रोड प्रतिनिधिमूलक संस्थाहरूका माध्यमदूकी सम्बन्धित आदिवासी जनजातिताड लेमू नियत ज्याक्ला परामर्शताड सहयोग खिओत ।

३. राज्यओनगी थोक्ते खईदा क्रियाकलाप लाईदू उचित थेमे न्यायपुर्ण क्षतिपूर्ति लाईदू प्रभावकारी संयन्त्र उपलब्ध खिओत थेमे मेलेबाते वातावरणीय, आर्थिक, सामाजिक, सांस्कृतिक वा आध्यात्मिक प्रभाव न्यूनिकरण लाईदू उपाय अवलम्बन खिओत ।

धारा ३३

१. आदिवासी जनजातिताड थेबेते खोप्रोड प्रचलन थेमे परम्परा अनुरूप खोप्रोड मौलिक पहिचान वा सदस्यता सम्बन्धला निर्णय खित्वाते अधिकार ओत । आदिवासी जनजाति देत्किन वाबाते राज्यते नागरिकता डेत्वायते आदिवासी मिःओनते अधिकारला दिकी हनन् मिखिओ ।
२. आदिवासी जनजातिताड थेबेते खोप्रोड प्रक्रिया अनुरूप खोप्रोड संस्थाओनते संरचनात्मक स्वरूप निर्धारण खिताला थेमे सदस्यता छनोट खित्वाते अधिकार ओत ।

धारा ३४

आदिवासी जनजातिताड अन्तराष्ट्रिय मानवअधिकार मापदण्डओन अनुरूप खोप्रोड संस्थागत संरचना थेमे खोप्रोड पृथक प्रचलनओन, आध्यात्मिकता, परम्परा, प्रक्रिया, प्रचलन थेमे अस्तित्वला ओताते अवस्थाला न्यायिक प्रणालीताड प्रचलनओनते प्रवर्द्धन खित्वाते, विकास खित्वाते थेमे कायम ज्यूवाच्याते अधिकार ओत ।

धारा ३५

आदिवासी जनजातिताड खोप्लोड समुदायते मिःओनते जिम्मेवारी निर्धारण खित्वाते अधिकार ओत ।

धारा ३६

१. आदिवासी जनजाति, विशेषखाला अन्तराष्ट्रीय सीमादूकी विभाजित ओडातेआनताड थेबेते खोप्लोड सदस्य एंव सीमाल्हाकगी जेन मिःओनताड आध्यात्मिक, साँस्कृतिक, राजनीतिक, आर्थिक थेमे सामाजिक उद्देश्यते क्रियाकलापलगायतला सम्पर्क, सम्बन्धताड सहयोग कायम खित्वाते थेमे अभिवृद्धि खित्वाते अधिकार ओत ।
२. राज्यओनगी आदिवासी जनजातिताड परामर्श थेमे सहयोगला दि अभ्यासला सहज ज्वाप्ला थेमे दि अधिकारगीते कार्यान्वयन सुनिश्चित खिता लाईदू प्रभावकारी उपायओन अवलम्बन खिओत ।

धारा ३७

१. आदिवासी जनजातिताड राज्य वा थेबे उत्तराधिकारीओताड खाबाते सन्धि, सम्भौता थेमे जेन रचनात्मक व्यवस्थाओनगीते मान्यता तेरूच्याते, पालना खित्वाते थेमे कार्यान्वयन खित्वाते सम्बन्धी अधिकारते साथै थोक्ते सन्धि, सम्भौता एंव जेन उपयोगी व्यवस्था लाईदू राज्यदूकी सम्मान थेमे आदर डेट्याते अधिकार ओत ।
२. दि घोषणापत्रते खईदा बातला सन्धि, सम्भौता एंव जेन रचनात्मक व्यवस्थाओनला समावेश खाबाते आदिवासी जनजातिते अधिकारओन वा निर्मूल खित्वाते सिःइन व्याख्या मिखिओ ।

धारा ३८

राज्यओनगी आदिवासी जनजातिताड परामर्श थेमे सहयोगला दि घोषणापत्रते उद्देश्य हासिल खिता लाईदू कानूनीलगायत उपयुक्त उपायओन अवलम्बन खिओत ।

धारा ३९

आदिवासी जनजातिताड दि घोषणपत्रला समावेश खाबाते अधिकारओते उपभोगगी लाईदू राज्यदूकी थेमे अन्तराष्ट्रिय सहयोग मार्फत आर्थिक थेमे प्राविधिक सहयोग डेट्व्याते अधिकार ओत ।

धारा ४०

आदिवासी जनजातिताड राज्य वा जेन पक्षओनताड द्वन्द्व एंव विवादते समाधान लाईदू उचित एंव निष्पक्ष प्रक्रियाते माध्यमदूकी होत्ता निर्णयला ख्योल्च्याते एंव खोपोड सामुहिक एंव व्यक्तिगत अधिकारओनते गाडे उल्लंघन लाईदू प्रभावकारी न्यायिक उपचार डेट्व्याते अधिकार ओत । थोक्ते निर्णयकी सम्बन्धित आदिवासी जनजातिते प्रचलन, परम्परा, नियम एंव कानूनी प्रणाली थेमे अन्तराष्ट्रिय मानवअधिकारला उचित विचार ज्यवाक्योत ।

धारा ४१

संयुक्त राष्ट्रसंघीय प्रणालीते अंग एंव विशिष्टीकृत निकायओन थेमे जेन अन्तरसरकारी संगठनओनगी वित्तिय सहयोग थेमे प्राविधिक सहयोगते परिचालन लगायत जेन माध्यमदूकी दि घोषणापत्रते प्रावधानओनते गाडे कार्यान्वयनते लाईदू योगदान ओड्गो । आदिवासी जनजातिला प्रभावित जोईनओताते मुद्दाओनला थेबेते सहभागिता सुनिश्चित दित्व्याते उपाय थेमे माध्यमओनते व्यवस्था खिओत ।

धारा ४२

संयुक्त राष्ट्रसंघ, आदिवासी मुद्दाओनसम्बन्धी स्थायी मज्वलगायतते दिते अंगओन थेमे राष्ट्रिय स्तरते समेत दिते विशिष्टीकृत निकाय थेमे राज्यओनगी दि घोषणापत्रते प्रावधानओनप्रति सम्मान थेमे गाडे कार्यान्वयनते प्रवर्द्धनथेमे घोषणापत्रते प्रभावकारीताते अनुगमन खिओत ।

धारा ४३

दूरु पहिचान खाबाते अधिकारओनगी विश्वते आदिवासी जनजातिते जीवन, प्रतिष्ठा थेमे कल्याण लाईदू न्यूनतम मापदण्ड स्थापित खाबा ओत ।

धारा ४४

दूरु पहिचान खाबाते गाडे अधिकार थेमे स्वतन्त्रता आदिवासी फेम्बेमि: थेमे ख्योबोमि: गाडे लाईदू समान रुपला प्रत्याभूत खाबा ओत ।

धारा ४५

दि घोषणापत्रते जुनसुकै बातला आदिवासी जनजातितकी थरिङ्ङारो उपभोग खाबाते वा तिरी डेट्याते अधिकारओनला न्यूनिकरण खित्याते वा निर्मुल खित्याते अर्थला मिलिनो ।

धारा ४६

१. खाड राज्य, जनता, समूह वा मि:ताड संयुक्त राष्ट्रसंघीय बडापत्र विपरित खईदा क्रियाकलापला संलग्न ओडाला वा खईदा कार्य खिताला अधिकार ओङ्च्याते अर्थ लैखित्या खाला वा सार्वभौम थेमे स्वतन्त्र राज्यते क्षेत्रिय अखण्डता वा राजनितिक एकाईला पूर्ण वा आंशिक रुपला खण्डित जोच्याते वा कमजोर जोच्याते खईदा कार्य खिताला अनुमति तेच्याते वा प्रोत्साहित खित्याते अर्थ लैखित्याखाला दि घोषणापत्रते खईदा बातला व्याख्या खिता मेडेदो ।
२. दि घोषणापत्रला उल्लेख खाबाते अधिकारओन उपभोग खित्जिन गाडेते मानवअधिकार थेमे मौलिक स्वतन्त्रताते सम्मान खिओत । दि घोषणापत्रला उल्लेख खाबाते अधिकारओनते उपभोग खित्जिन कानूनगी निर्धारण खाबाते थेमे अन्तराष्ट्रिय मानवअधिकारसम्बन्धी दायित्व अनुरुपते सीमानाड्दू देता फाप्क्योत । दोक्ते खईदा सीमाओन

गैरभेदभावकारी ओङ्गो थेमे जेनगी अधिकार ँव स्वतन्त्रताओनते उचित पहिचान थेमे सम्मान सुनिश्चित खित्वाते ँव प्रजातान्त्रिक समाजते उचित थेमे सर्वाधिक बाध्यात्मक आवश्यकताओन समाधान खित्वाते उद्देश्य लाईदू एकदम आवश्यक ओङ्गो ।

३. दि घोषणापत्रला उल्लेख खाबाते प्रावधानओनते व्याख्या न्याय, प्रजातन्त्र, मानवअधिकारप्रतिते सम्मान, समानता, भेदभावहीनता, सुशासन थेमे असल नियतते सिद्धान्तओन अनुरूप खिओत ।

सिन्सुड

Indigenous Media Foundation

Anamnagar, Kathmandu, Nepal

Tel.: 977 1 4102757, 4102689

Email : indigenoustelevision@gmail.com

Website : www.indigenousmediafoundation.org

Publisher

JIREL Indigenous Language, Nepal

Translation by:

Prabhu Jirel & Suraj Jirel